

Otso txintxoia

José Luis PADRÓN

Bada espantuzko eta soseguzko giro limurtzaillea Juan Mari Lekuonaren kultur sorkuntza osoan, kandelaren argi dardaratipean kopa hautsi bat agertuko lukeen koadro expresionistarena, giro samur eta zaurituaren modukoa. Basatia izateari guztiz utzi ezin dion otso txintxoia. Biografiak dio 1927an OIartzunen jaio eta herri-literatura eta euskal kultura irakasteari eskaini diola bere bizitzaren zati handia. Garrantizkoena hala ere, denborarik inportanteena, ordea, poesiari eman dio. Bete-betean bizi izan da Lekuona poesiaren lurraldean, hizkuntz poetikoa norberaren bizitzarekin endredatzen den ahalegineraino. Eta poesia izango da Lekuonarentzat, gizakiaren bidea, salbazioa eta bizitza, guztiz argi eta modu etengabearen esprezatzeko gertalekua. Hark badaki eta orain hilabete batzuk oparitu zigun *Juan Mari Lekuona, kezka*ren antropologoa jardunaldia, bertan egiaztatutako baitzen bere olerki lanari borborka nabaritzen zaion argitasun lirikoa edota iluntasun argia. Poeta honi buruz, beste poeta batek, Xabier Letek, etengabeko goraiipamenak egin eta haren hausnarketa, tratatibide, dardar eta arnas zenbait bereganatu ditu. "Jakituria baten bilakabidean erdi umezurtz izan garenontzat -idatzi du Letek-, irakaspén iturri izan diren maisu bakanez garrantzi handia izan dute. Nire kasu partikularrean izen batzuk aipatu behar banitu, Koldo Mitxelena, Julio Caro Baroja eta Juan Mari Lekuona aukeratuko nituzke".

Lau poema liburu argitaratu ditu Juan Mari Lekuonak: *Mindura gaur* (1966), *Muga beroak* (1973), *Ilargiaren eskolan* (1979) eta *Mimodramak eta ikonoak* (1990). Poeta ibilbidea marraztu duen liburu bakoitzak du bere historia, ezberdinak eta osoak dira haiengan

poetaren sentsibilitateak, baina, dudarik ez baleztatzen badugu zerulur aunitzez osatutako kabi borobil bat bezalakoa dela haren obra poetikoa, edo beste modura esanda, liburu bakar batera lotu ditzakegu lau olerki bildumak. Alpatu lau liburuak irakurri eta gero, gureganatu dezakegu Lekuonaren pentsamenduari, izaerari eta barne fisionomiari buruzko ideia sakona. Baina Juan Mari Lekuonaren izaera intelektualaren irudi zehatza –eta berehala– osatu nahi duen orori, komeniko zaio Euskal Herriko Unibertsitateak, 1996an kaleratu *Ibilaldialtinerario* ezagutzea, antologia bilduma elebiduna, ibilbideari buruz idatzi hainbat azterketa kritiko nabarmenez gain, Lekuonak berak bere poetikari buruz izkiriatu bilakabidea dakarrena hain zuzen. Antzeko gogoz dator 2000. urtearekin, Susak, Koldo Izagirrearen zuzenbidetik kaleratu bilduma. Erreferentzia bibliografiko ezinbestekoak.

Juan Mari Lekuonaren poemagintzara hurbildu ahala, sinesdunaren barne azal tiratuak sentitzen ditugu poema bakoitzak daraman gurutzean. Itxaropenaren gelditasun etsiak guztiz hartua dirudi poeta, bizitza zaion giza gaueko bake honetan. Zerua hutsik aurkitu duen teologoa iruditzen zait orduan Lekuona. “Krisiaren argizaria dario, poetaren talaiari dagokionez, jardun poetiko guztia”, asmatzen du Anjel Lertxundik. Lotsarik gabe, barkamenik eskatu gabe diot, gure zorionerako Jainko ahalguztiduna hiltzen zaiola Lekuonari *Mindura gaur* lehen olerki liburuko eskuetan. Gizakiari hasiko baitzaio otoitzean une horretatik aurrera, eta poesia izango da heriotzerako bideraketa baino bizitzara ematen duen herri kalera bidean jarriko gaituen otoitza bezala. Bizitzak kezkatzen du, ez heriotzak. “Jakinez jakin, sinetsi-zalantzan, itxaron-etsi, maitatu-gorrotatu etengabe eta jarraikoan” dio Patxi Ezkiagak. Hor datza Lekuonaren olerki lanaren giltza, helmugarik ez duen gizaki-izate-ibilaldian hain zuzen. Kezkan bizi garela eta kezkek biziartzten gaituela.

“Juan Mari Lekuona dugu euskal poeten belaunaldi biren (edo gehiagoren) arteko zubi” adierazi du Felipe Juaristik. Jon Kortazarrek, berriz, “Juan Mari Lekuonaren poesigintza, 50ko hamarkadatik 80koaren amaiera arte, garai horretako euskal poesiaren bilakaeraren metafora da”. Halaxe da, bai, baina baita ere irakurleok eta sortzaile berriek berreskuratu beharreko pentsalaria.

Bere obrak, gure tradizioa eta modernitatea biak elkarrekin biltzen baititu. Orixe dago ilargia bezain zurbil. Lizardi dago izarrak

lokatzetan islatzen. Lauxeta dago heriotzaren postal zerrendak zenbatzen. Antonio Valverde margolaria, Valverde kantariaren aita, hor dago ere, neska bati koloreak gorritu araziz. El Bosco, zeruko bonbilaren argitan arrosa koloreko tabakoa erretzen. García Lorca, arratsaldeko zapi gorria lepoan loturik. Aresti eta Blas de Otero, bolbora fabrikako lanetik irtenda. Eta Chillidaren esku keinua. Eta Barandiaran otsoekin jolasten. Eta Oteiza auto hegalarian aurrera eta atzera ibiltzen... Baina, batez ere, ahots propioa dago, gizakiak eta gure herriak bizi duten kabituezin honetan, beti jakituriaren, kulturaren, memoriaren, hizkuntzaren hotsik sakonena gizarteratzen bakarrik jarraitu duen poeta. Azkenik bidean bakarrik aurkitzen baita poeta, bakarrik aurkitzen baita, nahiz eta 75 urte bete dituen honetan, Marilyn Monroe, "Meretrix opari triste", zorionak zuri kantatzen, zorionak beti.

Kezkaren antropologia

Donostiako Koldo Mitxelena kulturunetik, jardunaldi ezberdinen bitartez, euskal idazleei buruzko azterketa kritikoa gizarteratzeko premiaz egiazko adierazpena egin zen une beretik bertaratu zaizkigu, gure garaiko kulturaren, modernitate erreferentzia, askatasun espresibidea eta pentsamendu ideia diren literatur sortzaileak, hala Jorge Oteiza, Pablo Antoñana edota Bitoriano Gandiaga. Korda berekoa dugu hemen aurkezten dugun gehigarriaren protagonista nagusia: Juan Mari Lekuona Ikerlaria, irakaslea, euskaltzaina eta poeta.

Bereizitasunetariko bat, duen sentsibilitatearen aniztasunean aurkituko dugu. Horregatik uste dugu Juan Mari Lekuonaren obra, bere osotasunean, badela eta izango dela joan berri den mendeko biziera eta sentiera interpretatzeko tratabide ekidin ezina, baita kultura beraren izate guztiz biderkaria eta bizitza bera ere ulertzeko baliabidea.

Bada hala ere, Juan Mari Lekuonaren diskurso zabala, modu oso nabarian eta era etengabean, sakontasun osoz eta erabat herriratzen eta espresatzen zaigun gunea: poesia. Kultur aztertzaileen artean duarik ez dago, azken mende erdian Juan Mari Lekuona poetaren egiteko garrantzitsua goraiatzeko orduan. Arrazoiz esan dezakegu, beraz, haren hitzak, haren poesiak eta haren giza zentzumenak

euskal poesiaren garai bat eta esateko modu bat zehaztu dutela. Ezin gara horregatik harritu, azpimarratzen badugu, Juan Mari Lekuona, Euskal Herrian, modernitatealdiko poesia-gailurtzat kontsideratua dagoela. Bere poesia, irakurria, kantatua, aipatua eta sentitua, 50eko hamarkadatik 70ekoaren amaiera arte, esperantza berri bat eralki zutenen ahotan izan zen. Historiari izena, poetek eta intelektualek jarri zioteneko garaia zen hura.

Juan Mari Lekuonaren obra poetikoak esan nahi duena, plantatzen diguna eta belaunaldi berrientzat dakarrena dugu aztergai galbiderik ez daukan saiakera bilduma honetan. Saiakerak eta maisu lanak, irakaspenerako bidera ekartzeko irakurlea eta hori nahi luke, humiltasunez bada ere, omenaldi keinua baino ikerketa lekua behar lukeen ale honek, bide horretan aritu, borondate horretarantz gerturatu.

Horrela, Patxi Ezkiaga eta Andu Lertxundi idazleek eta Mirari García de Cortazar, Pello Otxoteko eta Alain López de Lacalle poeta gazteek, Donostiako Koldo Mitxelena Kulturunean, 2002ko apirilaren 15tik 18ra bitartean ospatu *Juan Mari Lekuona, Kezkaren antropologia* jardunaldien burkora ekarritakoak jaso dira barrualde berezi honetara.

Begirada berria, aztertzailea, kezkaren antropologiaz, Lekuonaren poesigintzan giltza den kezkaz, itogarria bezain biziarezlea den jakin-ez jakin, sinetsi-zalantzan egon, itxaron-etsi, maitatu-gorrotatu etengabeaz. Juan Mari Lekuonaren poemagintza garaiko ikurren eta munduko egoeraren argira interpretatuz. Taupada ezberdinak. Arnasa berbera.